

Hollywood — önnön tükrében

Lányi István

MANAPSÁG ALIGHA VAN VALAKI — a mindenbe romantikát beleálmódó fruskákat kivéve —, aki irigykedve gondolna a „sztárok” hamis csillogással teli, keserű életére, aki Hollywoodban még ma is az „álmok városát” látná. Most, hogy fokozatosan lepereg a legenda mesterségesen felrakott és fenntartott máza a film-művészet legnagyobb metropolisáról, a kiábrándult és félrevezetett hódolók már abban is kételkednek, hogy az öt évtizeddel ezelőtt alapított filmfőváros valaha is tejjel-mézszel folyó Kánaán volt. Pedig az volt. Igaz, nagyon-nagyon rövid ideig, de az volt. Addig, amíg az iparosodás kiméretlen előnyomulása el nem tiporta a „patriarkális” idők utolsó maradványait is, amíg ott a néhány tüzesszívű vállalkozót és a köréjük sereglett lelkes művészek és úttörők maroknyi hadát fel nem váltotta a gyáriparrá lett hetedik művészet üzleti szellemű rutin-világa. Addig a világ nem is tudta mi az a „sztár”, nem ismerte azt a semmiféle eszköztől vissza nem riadó vad versengést, amely a ma Hollywoodjára oly jellemző, a filmkészítés pedig a művészi formák és kifejező eszközök után kutató izgalommal telt tapogatózás korszaka volt.

Igaz, az akkori idők Hollywoodiából hiányzott a pompa, a csillagok reklámcsinálta csillogása, az egész város nem volt több és más, mint egy mai western

deszka-díszlete, — de lakosai boldogok voltak, érezték, hogy amit csinálnak az a holnapé és ezért kiválasztottaknak érezték magukat. Ezeket az időket még sokáig dédelgették szívükben azok, akik lerakták Hollywood alapjait, akik azóta legnagyobb részét eltűntek vagy alkalmazkodtak az új időhöz, noha ezt életük végéig nem tudták egészen megérteni és teljesen beleélni magukat e csinált világ hideg, gépesített, embertelen sodrába.

A NAGYIPAR HAMAR KEZÉBE KAPARINTOTTA a hollywoodi élet irányítását és az egykor úttörő hévvel végzett kutató-munka már kialakult eredményeit és az embereket egyszerűen szolgálatába állította. Az „üzlet” tapasztalatai azt mutatták, hogy az áru — még a legjobb is — csak akkor kelenődő, ha jól szervezett reklámmal a szájába rágják a fogyasztónak, hogy ez és csakis ez az egyetlen kiváló valami a világon, és hogy a vállalatot csakis azért alapították, hogy ezt a csodát a fogyasztó számára előállítsa! A nagyipar, mihelyt betört Hollywoodba, a filmet árucikknek tekintette és a lángszívű idealisták minden tiltakozása ellenére, ugyanúgy kezelte mint a fogpépet, nadrágtartót, rágógumit vagy a robusztus fejlődésének indult amerikai ipar bármely más gyártmányát. A „manufaktúrás” idők immár elavult gyártása módszereit hatalmas, gépesített és a végső kihasználás elveire ala-

pozott előállítási folyamat váltotta fel. Edison kátránypapírral bevont, rozoga bódéját, amelyben Amerika első filmjei készültek, az un. Black Maria-t csakhamar hatalmas beton-hangárak és paloták takarták el a régi világot sirató óslakók szemei elől. És mikor az első producensek felbukkantak, akik a művészet iránti teljes közömbösséggel fektették be pénzüket a filmgyártásba, mint haszonhajtó, új lehetőségbe, — megmutatkozott az is, hogy egyes színészeket a közönség szívesebben lát a mozivászonon, vagyis hogy ezek a színészek több pénzt hozhatnak a vállalatnak, mint a többi. Kinevezték hát őket „a film csillagainak”, azok pedig, kilépve az addigi névtelenségből, hangzatos „művész-neveket” vettek fel és mint valami „törvényes védjegy”, biztosították a piacot egy-egy film számára. Így született meg a „sztár” fogalma.

KÖZÖNSÉGES HALANDÓ NEM LEHET FILMCSILLAG, — ez volt a legenda alapja. A „sztárok” iránti érdeklődést állandóan ébren kellett tartani, az árut szüntelenül és mind újabb trükkök útján reklámozni. Nem telett sokba, és a vállalatok központjaiban kialakult egy különleges, új foglalkozási ág: a sztár-legendák költői. Ezeknek más dolguk nem volt, mint teletömni a fogyasztók fejét a legképtelenebb, koholt mesékkel arról, hogy micsoda rendkívüli életet élő lények e csillagok. És a legtöbb esetben primitív szépfüüből vagy butuska, de

széptestű lányokból majdhogy félisteneket nem csináltak a „publicity”, a reklám ez ördögös szemfényvesztői! És a film hőskorának még naív nézője, aki csak a reklám fényében látta imádott kedvencét, az emberi nem koronájának tekintette Hollywood „csillagait”, és irigykedve gondolt arra a ragyogó pompára, amelynek közepette ezek a nem e világból való lények élnek...

Legtöbbje úgy is élt. Egyrészt, mert a hirtelen rázúduló pénz megrészegítette a legtöbbször egészen primitív környezetből származó sztárokat, másrészt mert a külsőségeket tisztelő propaganda megkövetelte a fényűző villát, a legújabb-vonalú luxusautót, a prémekeket és ékszereket, mert a körömmel és foggal vívott létfenntartó harc mint egy kulukot róttá rá a sztárookra a mindenütt megjelenést, önmaguk szüntelen mutogatását, hogy a világ és a producensek meg ne feledkezzenek róluk. És távol a műtermektől, a los-angelesi műút peremén felépültek az első, kastélyokra emlékeztető édeskés, agyoncifrázott, titokzatosságot és megközelíthetlenséget lehelő kőbörtönei a Sunset Boulevard, a Naplemente sugárút első, hatalmas parkokba visszahúzódó műemlékei, amelyek ma mint kísértetvátrak hirdetik e kerge idők szellemét. Ez volt az érem egyik oldala.

NEM SZÁNDÉKUNK MEGÍRNI HOLLYWOOD TÖRTENETÉT, — ahhoz egy ilyen cikk nem elég. Vaskos könyvek kellenének ahhoz, hogy e hatalmas illúzió-gyár igazi, monstruózus

Gloria Swanson és Cecil B. de Mille a Naplemente sugárút c. filmben

történetét elmondhassa valaki. Én csupán erinteni kívánom azt a néhány gócot, amely köré ez alig ötven év történelmenek főbb mozzanatai összpontosultak, hogy az olvasó megérthesse azokat, akik erejük teljes megfeszítésével kenytelenek nap nap után lépést tartani a róluk alkotot legendák hőseivel. Hogy megérthessük, miért fáradtak oly sokan bele ebbe a szemeltem-harcba, hogy felfoghassuk, micsoda tragédiák rejlenek e namis, mesterséges ragyogás mögött... És hogy megismerjük azoknak a filmeknek a hátterét, amelyek Hollywoodról szólnak, akár a keserű igazmondás őszinte hangján, akár a legendacsínálás ma már kompromittált, ostoba képmutatásával mondják el mondanivalójukat a film-metropolis életéről.

Nem sok film készült Hollywoodról, mert még a legarcátlanabb propaganda is kenytelen beismerni, hogy a filmszillagok élete pünkösdi királyság, hogy a legtöbb karrier alapja nem a tehetség, s hogy e karriernek vége igen szomorú. Még azok a filmek is, amelyek holmi derűs zenésrevűk formájában fitogtatták a harmincas évek derekán a „szerencsés véletlen” folytán filmszillaggá lett szépleányok csodálatos magasságokba ivelő pályafutásának ragyogását, még ezek a hazug illúziókat keltő férc-filmek is azt mutatták, hogy hiába nagy tehetség valaki, ha nem kerül útjába az érvényesüléshez oly szükséges „szerencsés véletlen”, s hogy azért, amit úgy hívnak hogy karrier, foggal és körrömmel kell megküzdeni.

A háború utáni kijózanodás esztendei meghozták „a régi jó idők” sok humbug-legendájának bukását is. Kitudódt, hogy Rudolph Valentino, akiért egész sor hisztériás nő öngyilkos lett világszerte, homoszexuális orgiákat rendezett villájában és hogy nem hirtelen fellépő vakbél-gyulladás, hanem a kábítószerek túlzott élvezése vetett véget életének. Nyílt titok lett az is, hogy Hearst, az újságkirály lötte agyon féltékenységből Thomas H. Ince-t, a western-műfaj atyját, az első zseniális kalandfilm-rendezőt, Griffith közvetlen munkatársát. Fatty Arbuckle-ról, akin — a néma-idők első komikus filmjeiben — éveken át kacagott a világ, kiderült, hogy kéjenc bujálkodásában megfojtott egy kis színésznőt. Egész sor egykori csillagról megírta a sajtó, hogy iszákosságnak vagy morfiumnak adták magukat, mert nem tudták elviselni

azt, hogy a világ elfeledte őket, hogy nincs többé pénzük és hogy a tisztavégű „sztár”-karriernek immár vége és már nem tartoznak a körülmadított, kivételes lények világához. Legtöbben szegényházban vagy kórházban végezték pályafutásukat, ha pedig volt erejük hozzá, hát maguk vetettek véget életüknek. Emberek, akiknek nevét áhitattal suttogta éveken keresztül a világ, nyomtalanul tűntek el a feledés éjszakájában, és néhány bátrabbhangú újságíró rávilágított arra, hogy e csillogás mögött véres-komoly harc folyik, amelynek eredményei nem érik meg az értük nyújtott rengeteg áldozatot. És Hollywood egyszerre megmutatta a világnak másik arculatát is: az emberhúst faló hatalmas, profit-éhes monstrum kíméletlen, görcsbefacsarodott pofáját...

HÁROM HOLLYWOODRÓL SZÓLÓ FILMET említünk meg e helyen csupán, azt a három művet, amely mind tartalom, mind pedig művészi forma és őszinteség tekintetében maradandó érték és kordokumentum is egyben. Ez Billy Wilder Naplemente sugárút, George Cukor Csillag született és John Cromwell Istennő c. filmje, amelynek forgatókönyvét Paddy Chaieffszky írta. Volt ugyan Red Skelton-nak is egy inkább tragikomikus, mint humoros filmje a hollywoodi pályafutásról, és Kirk Douglas-nak egy filmje Az álmok városa címmel, amelyben felületesen bár, de rámutatott az „álmok városának” rideg klímájára. Mégis az első három művet tekinthetjük a legigazabb, legértékesebb krónikának, Hollywood igazi tükrének.

Billy Wilder filmje Norma Desmond-ról, a néma-idők egyik fiktív csillagáról szól, azoknak egyikéről, akik sehogy sem tudnak beilleszkedni abba a kíméletlen ténybe, hogy a változó idők eltiporták őket és bezárkózva a hatványozott illúziókra épített panoptikumába és selyemfiújává lesz az egykori sztárnak. Ez őt is el akarja kábítani az önmagáról szóló legenda meddő önámításának mérgével, de a fiú túl egészséges ehhez, túlságosan fiatal, szíve és értelme az e falakon kívül élő világhoz van kötve, és az asszony végül agyonlövi a fullasztó börtönéből menekülni akaró férfit. Ennyi a mese,

nem is nagyon fontos. Inkább csak ürügy volt a filmhez. De a részletek isteniék. Például: a Paramount-gyárnak egy filmhez szüksége van egy rég-típusú gépkocsira. Valakinek eszébe jut, hogy Norma Desmondnak van egy ilyen bolond-szekere. Meghívják hát a gyárba. A küssé már eszelős öregasszony (akit feledhetetlenül elevenít meg a néma-idők óta teljesen elfelejtett és most újból elővett Gloria Swanson) be is vonul a filmgyárba. Itt Cecil B. de Mille, a neves rendező fogadja, és ő azt hiszi, hogy szerepet akarnak adni neki, hogy íme rájöttek: mégsem tudnak nélküle megenni. És de Mille nem tudja szemébe mondani az egykor olyan nagyon dédelgetett sz'árnak, hogy csak autója miatt hívaták. Aztán ott van a »sztár« sófőre, aki valaha férje és rendezője volt az »stenni Normának«, és aki még ma is anynyira szereti (vagy sajnálja?...), hogy nem engedti ki a falak közül, mert csupán e penészes légkör tarthatja még életben a félretaszítótságában halálosan sebzett asszonyt. Ezt a figurát nem kisebb zsenialitással hozta előnk a néma-idők egykor hírneves rendezője és a későbbi évek egyik legnevesebb jellemszínésze, Eric van Stroheim. És a film vége! Amikor a már örült gyilkos asszonyt le akarják tartóztatni, és a gyilkosság hírére összefutott riporterek kamerája és a tömeg előtt Norma még egyszer játszik, hogy aztán végleg elnyelje a feréketlen sötétség — háborzongató! Külön tanulmányt lehetne írni arról, milyen érzéssel játszhatta el Gloria Swanson ezt a szerepet, amelyben annyi igazság van őrá is... Van a filmnek egy jelenete, amikor az egykori csillag bemutatja szerepének saját filmjeit, és a kastély köhídegen vetítőtermének sötétjében, mintegy a túlvilágról visszatérve megelevenednek előttünk Gloria Swanson valamikori filmjeinek kockái. Csodálatos szép volt ez az asszony akkoriban, nem csoda, hogy a világ leggazdagabb, legtekintélyesebb férfiai esedeztek kegyeiért. És most ennek az asszonynak, egy másik hisztérikus, klimatérikus asszony bőrében, végig kellett élnie mindezt! Nagy művészi bátorság és önfegyelem kellett hozzá. Mert ha egy fikív Norma Desmond személyében is, de ön maga felett kellett gúnyolódnia! Ez a tény és a film többi részlete mind, mind ordító vádbeszéd Hollywood kérelmetlenül valósága ellen!

George Cukor filmjében a Hollywoodról szóló igazságok már csak másodrendű szerepet kaptak, de a finálé-

jában annál erősebben, annál megrázóbban kerülnek előérbe. Előre kell bocsátanunk, hogy a film főszerepét Judy Garland játssza, aki a harmincas évek vége felé az amerikai film egyik legdélgetettebb, legnépszerűbb fiatal csillaga volt, s akit, miután kénőtt a gyermek-sztár korából, Hollywood minden érzelmesség nélkül, egyszerűen félrelőkött. Ez a film a ma már negyven körüli Judy vissza'érése, s noha hangja már küssé megkopott, noha tokáit és ráncait sem a kendőzés, sem a vigyázva konstruált világítás nem tudják eltakarni, — Judy mégis visszatért. Legalább egyszer még odaáll a reflektorok fényébe, legalább mégegyszer nagybetűkkel lesz kiírva a neve a világ minden mozijának homlokzatán, — mégha a világ csendes, részvevő szomorúsággal nézi is majd végig a kábítószerek és alkohol-mérgezte idegzetű asszony vergődését ebben a hatyúdál-izú filmben, amelyet ő maga pénzelt. De a film nem az ő drámáját mutatja be meséjében (noha a valóságban igen), hanem egy férfiét, aki valamikor az amerikai film elsőszámú hőszerelemese volt, s aki megöregedett, iszik, féktelenkedik és nem látja, hogy csúszik lefelé, hogy fenyegetéskedése már nem v.r.us és »sikk«, hanem a züllés, a debacle szimptomája. Aztán, a Judynak szentelt sok és kinos revű⁴ jelenet után, jön a film legmegrázóbb jelenete: a postás csomagot hoz Judynak, aki időközben férjhezment a lecsúszott amorozóhoz és még mindig a karrier tetőpontján van... és a postás megkérdi az ajtót nyitó színésztől, hogy kicsoda?... James Mason játssza sok színnel ezt a lecsúszott sztár-figurát. Ránéz a postásra, és látja, hogy az nem tréfál. Ez az ember valóban nem ismeri már azt az arcot, amellyel valamikor plakátok és reklám-fotográfiák millióin elárasztották a világot. Ez az ember nem is emlékszik már rá! És ekkor megtörik benne az emberi méltóság utolsó szikrája is, porrá zúzódik a csillogó, hamis kristály és szilánkjai marják, tépik egész bensejét. Ivásnak adja magát, de mindannyian tudjuk és érezzük, hogy az alkohol csak egy fel-tételes megállóhely a biztos öngyilkossághoz vezető úton. És az is a film vége. Judy, mielőtt ezt a filmjét megvalósíthatta, két ízben kísérelt meg öngyilkosságot. Először méreggel, másodszor ere.t vágta fel. Idegintézetben volt évekig, és ma se visel ujjatlan ruhát, mert a felvágott erek sebe még nagyon látszik. Vajon mit érezhetett, mi-
kor látta a film fináléját. James Ma-

son-t amint megy az Óceán hűvös vizének vigasztaló ölelésébe, a halálba?!...

A harmadik filmet egy eleddig névtelen televíziós rendező készítette, a Marty híres forgatókönyv-írójának kézírata alapján. A film egy vidéki lányról szól, akit »felfedez« egy filmes és magával visz Hollywoodba. A lánynak szépségén kívül nincs más adottsága a színésznői pályához. És mikor rájön, hogy első két filmje után már sem a producensek, sem a közönség számára nem érdekes többé, ivásnak és morfiumnak adja magát. Egész sor élektől kötött szerelmi kapcsolat után, a fásult és kiábrándult lány már egykori szerelmesének érzelmeiben se tud hinni, őt is eltaszítja magától, és végleg megindul a züllés útján. Így lesz az egykori istennőből — szemét. Paddy Chayefszky megengedhetette magának, hogy ilyen kíméletlenül lerántsa a lep-

let Hollywoodról, mert első perctől fogva nem is akart együttműködni a film-metropolis nagyjaival. A film kínos meglepetést keltett Amerikában és a brüsszeli film-világszemlén is, és ami a legérdekesebb: — éppen Hollywood csillagai támadták legélesebben, hogy »meghamisítja az életet«. Félnék-e ezek az emberek az igazságtól és önmaguk áltatására támadták-e ezt a filmet, vagy gazdáik titkos utasítására, — nehéz megállapítani. Minden esetben, ezek a filmek nem születtek véletlenül, és nem azért mutatják be Hollywoodot sötét színekben, mert igazolni akarják a nézők fantáziáját. Bizonyos, hogy az aránylag még mindig eléggé kendőzött igazságok mögött egy sokkal sötétebb, megrázóbb igazság rejtőzik, és ha itt-ott meg is mutatkozik Hollywood arca e filmek tükrében, ez még mindig a mesebeli boszorkány tükre, amely őt szépen hazudja.

